

Mahdollisimman todenmukainen tarina sotalasten historiasta

SALMINEN, HEIKKI (2007). *Lappu kaulassa yli Pohjanlahden. Suomalaisten sotalasten historia*. 415 s. Siirtolaisinstituutti, Turku.

Historioitsija Heikki Salminen kertoo Siirtolaisinsituutille laatimassaan kirjassa, millainen suomalaisten sotalasten historia todellisuudessa on. Teos on syntynyt osana Suomesta talvi- ja jatkosodan aikana muihin Pohjoismaihin siirrettyjen sotalasten historiaa käsittelevää väitöskirjatutkimusta, samaa aihepiiriä käsitelleen lisensiaattitutkimuksen innoittamana (Salminen 2001). Runsaasti kuvitettu, huolellisesti kirjoitettu ja lähdeviitotettu kirja on mukavaa luettavaa kaikille toisen maailmansodan

mikrohistorioista ja sotalasten elämästä kiinnostuneille. Teosta ei ole laadittu ainoastaan tutkijoiden ja asiantuntijoiden käyttöön, vaan se soveltuu varsin mainiosti myös suuren yleisön lehteiltäväksi. Laajuudessaan tarkastelu peittoaa kaikki aikaisemmat aihepiiristä tehdyt historialliset tutkielmat.

Geopolitiikan kysymyksiin perehtyneen maantieteilijän käsissä Salmisen teos joutuu kuitenkin kiperien kysymysten kohteeksi. Jo tutkimuksen tavoitteenasettelu on varsin epäkriittinen. Salmisen pyrkimyksenä on tuottaa sotalapsi-ilmiöstä kokonaisuutena ”mahdollisimman todenmukainen kuvaus” ja selvittää, ”miten asiat olivat erotukseksi siitä, miten niiden uskotaan tai väitetään

olleen” (s. 40). Hän on perehtynyt huolellisesti 25 hyllymetriin Pohjoismaiden Avun Suomen Keskuksen ja ruotsalaisen Centrala Finlandshjälpénin arkistojä, jotka koostuvat pääasiassa kokouspöytäkirjoista, muistioista, selvityksistä ja raporteista, sekä keskustusten vastaanottamista kirjeistä ja toimintakertomuksista. Näitä materiaaleja on täydennetty Suomen Tukholman-lähetystön sanomalehtikatsauksilla ja kirjeenvaihdolla. Lisäksi Salminen on käynyt läpi ruotsalaisen Hjälpkommittén för Finlands Barn -järjestön, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tanskan-valiokunnan ja sosiaaliministeriön lastensiiro- ja jälkihuoltokomiteoiden vastaavia dokumentteja. Myös sotalapsia koskevia lehtileikkeitä ja sotalapsijärjestöjen lehtiä on käytetty tutkimusmateriaalina.

Aineistot ovat erittäin kiinnostavia ja relevantteja. Salminen ei kuitenkaan juuri pyri avaamaan niiden avulla uusia näkökulmia sotalapsuuden tarkasteluun, vaan kertoo jälleen kerran yhden tarinan siitä, millainen sotalasten historia on. ”Kiikkottomasti ja ilman tunnelatausta” (s. 41) kerrottu tarina mukailee pitkälti keskustusten ja komiteoiden tuottamaa kuvaa sotalapsuudesta. Lähdekritiikki on vähäistä. Pohdintaa siitä, kenen totuutta tutkimuksessa etsitään, keille sitä kirjoitetaan, ketkä sitä ovat tuottaneet ja kertoneet, millä tavoin ja miksi, Salminen ei esitä. Hän ei myöskään nivo tutkimusta yhteen muiden sotalapsia käsittelevien ”tutkimustarinoiden” kanssa, vaan aikaisempaa tutkimusta käsittelee kirjassa luettelomaisesti seitsemän ja puolen sivun verran. Myös tutkimuksen teoreettisen viitekehäksen, metodologisten lähtökohtien ja tutkijan esiympäristön tavoittaminen on vaikeaa, mikä johtunee osaltaan Salmisen tutkimusotteesta, osaltaan julkaisukanavasta ja kohderyhmästä.

Sivun 42 jälkeen lukijan kannattaa kuitenkin laittaa hetkeksi sivuun nämä kriittiset mietteet ja syventyä seuraamaan tarinan kulkua. Salminen on erinomainen kirjoittaja ja tasapainoilee mukavasti dokumenttien kielen ja kertojan äänen välillä. Kuvien, väliotsikoiden, sitaattien ja muiden dokumenteista poimittujen otteiden avulla teksti etenee jouhevasti. Niin sotalapset perheineen kuin heidän asioitaan hoitaneet viranomaiset ja järjestöjen työntekijätkin ovat kuvauksissa läsnä varsin henkilökohtaisesti, mikä tekee tarinankerronnasta vakuuttavaa. Tapahtumat kiinnitetään monessa kohtaa myös laajemmin toisen maailmansodan käännteisiin, joten lukijalla on melko helppo työ tulkita niitä laajemmassa kehityksessä.

Lupauksensa mukaisesti Salminen välttää ottamasta kantaa sotalasten osalta tehtyihin ratkaisuihin, vaikkakin tulee usein paljastaneeksi näkemyksiään melko suoraan sana- ja aineistokatkelmavalinnoillaan. Hänen valintansa parantavat teosta populaarikirjana, mutta tutkijana kelpaisiin kirjoittajan reflektiota niiden osalta. Tekee mieli kysyä, miksi tulkintoja ei perustella vaikkapa monitieteiseen konfliktitutkimuksen kirjallisuuteen tukeu-

tuen. Näin niille voisi antaa arvoa myös laajemmassa akateemisessa keskustelussa. Myös johdantokappaleen alussa esitettyjen kiinnostavien kysymysten jättäminen ilmaan leijumaan tuntuu tuhlaukselta. Esimerkiksi pohdinta suvereenin valtion halusta lähettää ”tulevaisuuden rakentajiaan vapaaehtoisesti avustushaluisen ei-sotaa käyvän naapurimaan hoiviin” (s. 18) tarjoaa herkkullisen lähtökohdan tarkastella sotalapsuutta (arki)poliittisen sosialisaation näkökulmasta.

Erikoista – ja samalla sotalasten historiaa tarkastelevalle tutkimukselle tyypillistä – on myös se, että kerronnan keskiössä eivät ole lapsuus ja lapset itsessään. Lapsia toki kuvataan ja esitellään monin tavoin, mutta heidän aktiivista rooliaan sodan tai arjen toimijoina ei pyritä erityisesti hahmottelemaan. Lukija löytää itsensä usein säälimästä näitä rassukoita, joita kuljeteltiin ja sijoiteltiin milloin minnekin, ja toisaalta ihmettelemästä, että lapset selvisivät koettelemuksistaan niinkin hyvin. Sotalasten arkeen, siihen ainoaan lapsuuteen ja nuoruuteen jonka he kukin elivät ja josta he varttuivat suomalaisiksi, ruotsalaisiksi ja tanskalaisiksi tavallisiksi aikuisiksi, ei kirjassa päästä käsiksi. Tällä tavoin ”varman totuuden” tavoittelu sulkee ulkopuolelleen lukuisia muita totuuksia. Jotta saisi tietää, millaista elämää sotalapset Ruotsissa ja Tanskassa elivät, ja millaista maailmaa palaajat ryhtyivät Suomessa luomaan *omaksi elintilakseen*, olisi aineistoja ja aihetta lähestyttävä kokonaan toisenlaisin menetelmin ja teoriain.

Salmisen tuottama kuvaus sotalapsi-ilmioistä on yksityiskohtaisempi ja laajempi kuin aiemmat sotalasten historiaa käsittelevät julkaisut (esim. Kavén 1985). Näin ollen teosta voidaan hyvin käyttää tieteellisessä tutkimuksessa lähdeaineistona, johon on ansiokkaasti tiivistetty ja avattu sotalapsia koskevia dokumentteja. Kirjan nimestä huolimatta en kuitenkaan sanoisi, että suomalaisten sotalasten historia on nyt kirjoitettu. Päinvastoin, toivoisin näkeväni lähivuosina vaihtoehtoisia ja rinnakkaisia historioita, jotka haastaisivat tämän teoksen kertoman tarinan. Esimerkiksi maantieteellisessä tutkimuksessa olisi erilaisten menetelmien ja kerronnan tapojen keinoin mahdollista tuoda esille sellaisia ristiriitaisia totuuksia sotalapsuudesta, jotka paljastavat, ettei yhteen totuudenmukaiseen historiaan ole mielekäästä edes pyrkiä.

KIRJALLISUUS

- Kavén, P. (1985). *70000 pientä kohtaloa*. 152 s. Ota-va, Helsinki.
 Salminen, H. (2001). *Suomalaiset sotalapset ja Ruotsi*. 232 s. Turun yliopiston Suomen historian laitos, Turku.

KIRSI PAULIINA KALLIO
 Tampereen yliopisto